

Tuğgeneral Ziya Yergök'ün Anıları

**Sarıkamış'tan Esarete
(1914-1920)**

Yayına Hazırlayan
SAMİ ÖNAL

Tarihçi Kitabevi Yayınları • 140

Genel Yayın Yönetmeni
Necip Azakoğlu

Editör
Necip Azakoğlu

Tarihçi Kitabevi baskısına hazırlayan
Nevin Azakoğlu

Kapak ve sayfa tasarımı
Ahmet Çevik

Birinci baskı: Remzi Kitabevi, Kasım 2005, İstanbul
Genişletilmiş 10. Baskı: Tarihçi Kitabevi, Ocak 2020

Fotoğraflar : Prof. Dr. Bingür Sönmez'in özel arşivinden

Boyutlar: 13,5 x 21 cm
Sayfa sayısı: 336

ISBN: 978-975-2466-33-3

Baskı ve cilt
İnkılap Kitabevi Baskı Tesisleri
Çobançeşme Mah. Altay Sk. No: 8 Yenibosna
BAHÇELİEVLER-İSTANBUL
+90 (212) 496 11 11
Sertifika no: 44066

© Yayın hakları Tarihçi Kitabevi'ne aittir.
Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan
kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez,
çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Tarihçi Kitabevi
Sertifika No: 17618

Moda Caddesi No: 104/A Moda, Kadıköy / İSTANBUL
Tel: 0216 418 68 86 GSM: 0530 370 74 11
www.tarihcikitabevi.com info@tarihcikitabevi.com

 tarihcikitabevi

 TarihciKitabevi

 tarihcikitabevi

Tuğgeneral Ziya Yergök'ün Anıları

Sarıkamış'tan Esarete (1914-1920)

Yayına Hazırlayan

SAMİ ÖNAL

SAMİ ÖNAL, 27 Haziran 1938'de Oltu'da doğdu. İlkokulu Pasinler, Oltu ve Diyadin'de, ortaokul ve liseyi Kars'ta okudu. 1958'de Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne askeri öğrenci olarak girdi. Burayı bitirdikten sonra sırasıyla Erzincan Askeri Lisesi, Çankırı Astsubay Hazırlama Okulu ve Kuleli Askeri Lisesi'nde Edebiyat öğretmenliği, Ayazağa 3'üncü Kolordu Karargâhı'nda Protokol Subaylığı yaptı. 1983'te kendi isteğiyle emekli olup Kadıköy'de sahaflığa başladı. Ayrıca gazete ve dergilerde araştırma yazıları ile birlikte çok sayıda kitap yayınladı. 2008'de İsviçre'de kalp krizi sonucu vefat etti.

ESERLERİ:

- Milli Mücadele'de Oltu*, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1968
- İstanbul Nasıl Eğleniyordu?* (Ekleme ve notlarla, Refik Ahmet Sevengil'den yeni yazıya çeviri) İstanbul, İletişim Yayınları, 1998, 4. baskı
- Eski İstanbul*, (Ahmet Refik Altınay'dan) İstanbul, İletişim Yayınları, 1998
- İstanbul'da Suyun Tarihi*, (Prof. Dr. Haydar Kazgan ile birlikte) İstanbul, İletişim Yayınları, 1999
- Sarkamış*, (Köprülülü Şerif Bey'den), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2003, 4. baskı
- TBMM Gizli Celse Zabıtları*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2000, 3. baskı, 4 cilt
- Sayyâdane Bir Cevalân-Beykoz'dan İzmit Körfezi'ne Bir Av Gezintisi*, (Ahmet Mithat'tan) İstanbul, İletişim Yayınları, 2001
- Hüsrev Gerede'nin Anıları*, İstanbul, Literatür Yayıncılık, 2003, 4. baskı
- Sadettin Paşa'nın Anıları*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2004, 2. baskı
- Tiryaki Sözleri*, (Cenap Şahabettin'den) İstanbul, Şimşek Yayınları, 2005
- Tuğgeneral Ziya Yergök'ün Anıları, Sarkamış'tan Esarete*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2005 (1-8 Baskı)
- Tuğgeneral Ziya Yergök'ün Anıları, Harbiye'den Dersim'e*, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2006

İÇİNDEKİLER

Prof. Dr. Bingür Sönmez'in SUNUŞ yazısı.....	10
Tuğgeneral Ziya (Yergök) ve Anıları Üzerine.....	11
ALAY KOMUTANLIĞI'NA ATANMAM	18
Alay Subayları	20
Seferberliğe Kadar.....	21
SEFERBERLİK	23
45 Gün Hapis Cezası Almam.....	29
Tekâlif-i Harbiye.....	33
Tatbikatlar ve Kışlama	34
Harbe Giriyoruz.....	36
Bir Rüya.....	36
Yeniden Erzurum'a Dönüş.....	38
Birkaç Söz.....	42
Korku ve Ürkekliğin Doğurduğu Kargaşalık	51
Köprüköy Muharebesi	54
Alay Taarruz Emri	54
Büyük Bir Yanlış.....	59
Köprüköy'de Ne Bulduk	61
Acıklı Bir Manzara	62
Köprüköyü Muharebesinin Kazanılmasının Sebepleri.....	63
Yapılan Yanlışlar	65
Zaferin Sağladığı Yararlar	66
Düşman Neden Gece Baskını Yaptı?.....	66
Galibiyetin Yankıları.....	67
Garip ve Çok Acıklı Bir Manzara	68
Karanlık, Korkunç Bir Gece.....	81
Bir Askerin Olağanüstü Bir İşi.....	88
Bir Aylık Süredeki Olaylar	90
Çekilme Hakkında Birkaç Söz	96
SARIKAMIŞ'A YÜRÜYÜŞ	102
Gün Gün Sarıkamış	102
Felaket Başlangıcı	120
Küçük Bir Düşünce.....	121
Unutulmayan Bir İyilik	121
Yaver Kâmil'in Kaçamağı	136
Çok Acıklı Bir Manzara.....	139
Genel Görüş ve Düşünceler	144
Enver Paşa Dönemi	147
Sarıkamış Felaketini Doğuran Nedenler.....	149
Bu Harpte Edindiğim İntibalar	153

ESARET YILLARIM.....	162
Esaret.....	162
Bir Olay.....	163
Hastahaneden Çıkarılış	164
Kars'ta	166
Bit Muharebesi	166
Rus Hamamları	169
Kara Ekmek	171
Samara'dan İrbıt'e.....	172
Kamışlof 'ta İnsanca Bir Davranış.....	172
Rus Köy Evleri	174
İrbıt ve Burada Gördüklerim	176
Talim	177
Ziyafet	177
Krasnoyarsk'a Gidiş	179
Rus Demiryolları	180
İstasyonlar	181
Krasnoyarsk	182
Voyenni Gorodok Esirler Garnizonu.....	182
Sibirya.....	184
Su	188
Lâğımlar	188
Krasnoyarsk'ta Hayat	188
Rusların Esirlere Karşı Davranışları	192
Rus Askerinin Anlayışına Bir Örnek	194
Nasıl Geçinirdik	194
Nasıl Yaşardık	196
Hastahaneler.....	197
Muayene ve Tedavi Olmam.....	198
Tiyatro	200
Musiki.....	200
Haysiyet Divanı	202
Bolşevikliğin Ortaya Çıkışı	203
Tuhaf Bir Değiş Tokuş	204
Çuval ile Süt Satmak.....	204
SİBİRYA'DAN BATUM'A	207
Vatana Dönüş Hazırlığı	207
Gitme Hazırlığı	207
Yola Çıkış.....	208
Tevkif Olunmamız.....	209
Sibirya'nın Çeklerin Eline Geçmesi.....	209
Tomsk	212
Trende Kalmamız	212
Avusturyalı Doktorların Gayreti	214
Tomsk'ta Hayat.....	214
Tatarların Bize Gösterdikleri Sempati.....	215

Kımız	215
Bir Milyonerin Sarayı	217
Adabımuâşeret	217
Tatarlarda Din ve Ahlâk	218
Olumsuz Cevap.....	219
Tatarların Cenazelerine Karşı Davranışları	220
Kaçma Hazırlıkları	220
İstasyonda	222
Trende.....	223
Hızır'a Kavuştuk	227
Bu Yolu Niçin Seçtik?	235
Yola Çıkış.....	235
Kırgızlar	235
Kırgız Yemeği	236
Sıkıntılı Bir Gece	238
İkiye Ayrılma.....	240
Eşkya Korkusundan Paralarımızı Nasıl Sakladık?	241
Buğu Ekmeği	242
Dorbicin'de	243
Şamî Damolla'nın Taassubu.....	244
Önemli Bir Mesele	245
Ali Kemal'in Öğrencileriyle Görüşme.....	246
İttihat ve Terakki Cemiyeti İçin Toplanan Para	247
Çeçocek'e Mektup.....	249
Biket	249
Sidung'ta Geçen Günler.....	251
Şamî Damolla'nın Foyası	251
Türklerin Kıyafeti	252
12 Günlük Yolculuktan Anladıklarım.....	253
Tarancıların Başına Gelenler	254
Kırgızların Başına Gelenler.....	254
Yolculuk İçin Hazırlık.....	255
Şamî Damolla'dan Ayrılmamız - Yeniden Yola Çıkış.....	256
İli Nehri'ni Geçiş	257
Şamî Damolla ile Yeniden Karşılaşma	258
Pişpek (Bişkek) Yolunda.....	259
Pişpek (Bişkek)'te Neler Gördük, Nasıl Vakit Geçirdik	260
Bir Baskın.....	261
Naçalnik'in Baskını ve Hapisliğimiz.....	262
Pişpek (Bişkek) Hapishanesi	264
Lezgi Memet Efendi	267
Bitlenme	268
Araştırma Heyeti	269
Sorgulama	270
Rus Koğuşunda Geçen Günler.....	271
Kısa Süren Bir Heyecan	273
Amelelik	274

Bir Kırgızın Başına Gelen.....	274
Ziyaretçi Günü	275
Acılı Bir Sevinç.....	276
Bir Tatarın Himmeti	277
Kurtuluş	278
Pişpek (Bişkek)'te Geçen Günler	279
Düngân Mahallesi.....	280
Taşkent'e Hareket.....	281
Taşkent	283
Yeni Taşkent	284
Taşkent'te Neler Gördüm	284
Mehmet Emin Kimdir?.....	285
Öğretmenliğim	286
Öğrenciler ve Maaş Durumumuz.....	288
Müselles, Özbek Pilavı, Çilim ve Gazi Üzerine.....	288
Taşkent'te Üzüm Bağları	289
Ölüm Sırasında ve Sonrasındaki İşler.....	289
Taşkent Hamamları	290
Bir Suare.....	291
Afgan Elçisi'nin İkram ve Hediyesi	292
Şamî Damolla ile Görüşme.....	293
Mehmet Emin'in Kayınpederinin Ziyafeti.....	293
Evlenerler ve Eşlerini Orada Bırakıp Gelenler.....	293
Bakû'ya Hareket.....	294
Unutulan Bir İş.....	295
Semerkant	296
Astragan-Babilik.....	297
Krasnıvodsk	298
Bakû	299
Takiyef 'in Hastanesi.....	300
Modern Hamamlar	300
Yusuf Kemal Hadisesi.....	301
Yola Çıkış.....	303
Vahan ile Görüşme	303
Korktuğumuz Felaket Başımıza Geldi.....	306
Bakû'ya Dönüş ve Tutuklanma	308
Hapishanede	308
Yeniden Yola Çıkış.....	311
Batum.....	312
ESARET DÖNÜŞÜ	315
Erzurum'da Gördüklerim	315
Büyük Bir Felaketin Önüne Geçme	317
Sarıkamış'a Hareket.....	319
FOTOĞRAFLAR	321
DİZİN	335

SUNUŞ

Mehmet Ziya Bey (Yergök), Köprüköy ve Sarıkamış Meydan Muharebesi'ne 83. Alay Komutanı (9. Kolordu, 28. Tümen) olarak katılmıştır.

Toplam 1800 sayfadan oluşan anılarına, “İlk söz” olarak “Esir bulunurken aklıma gelen ve orada boş zamanlarımda yazmış, firardan ötürü arkadaşlarımdan birine vermiş, vatana dönüşte bana getirmesini söylemişken Rusların korkusundan yakıldığı anlaşılan hatıratımı şu sırada yeniden yazmaya karar verdim. 15 Temmuz 1933 tarihi olan bugün yazmaya başladım. Tanrı yardımcım olsun” diye başlıyor. Burada da açıklandığı üzere, anılarını esaretten döndükten çok sonra yazdığı için diğer anılardan ve Genelkurmay arşivlerinden de yararlanmıştı. Yorumlarında hiçbir duygusallık ya da gereksiz suçlama ve hakaret yoktur. Anıların diğerleri ile çapraz kontrolü yapılıncaya, doğruluğu ve yorumlarının mükemmelliği ortaya çıkmaktadır.

Sarıkamış anılarını yazanlar ya Kaymakam (Yarbay) Şerif Bey (İlden) gibi sadece savaşı anlatmışlar ya da İhsan Paşa gibi sadece esaret ve firar yollarını anlatmışlardır. Birçok anıda ise yazar “Ben söylemiştim” ya da “Ben bunun böyle olacağını biliyordum” şeklinde kendisini ön plana çıkarmıştır.

Ziya Bey, anılarında sırası ile Köprüköy ve Azap Savaşları'ndan başlayarak, Sarıkamış önlerinde olan tüm olayları hiçbir duygusallığa kapılmadan, kişisel paye çıkarmadan, yeri geldiğinde kendi hatalarını bile eleştirerek anlatmıştır.

Yeri gelince ailesini görmek için kıtasını terk etmesinin ne

kadar büyük bir hata olduğunu itiraf etmiş, yürüyüş kolundaki zorlukları ve donmaların nasıl meydana geldiğini, düşene nasıl yardım edilmediğini, medet uman yaralı askerlere yardım edemediği zaman içine düştüğü çaresizliği büyük bir üzüntü ile anlatmıştır. Hiçbir anı, geri çekilmelerde sivil halkın dramını onun kadar gerçekçi biçimde anlatmamıştır.

Komutanlarını eleştirirken bile askeri nezaketini hiç bozmuş, büyük yenilginin nedenlerini en ince ayrıntısı ile anlatırken, Sarıkamış'ı alsaydık bile sonucun bizim için ne kadar vahim olacağını; “Onuncu Kolordu zamanında gelseydi veya 9. Kolordu genel çevirme ile karışık bir taarruzla Sarıkamış'ı alsaydı, sonuç daha büyük felaket olurdu; yenilgiyi içine sindiremeyecek olan Ruslar, Alman Cephesi'nden getirecekleri üstün kuvvetlerle ilkbaharda üzerimize saldırır, bizi çok daha ağır bir felakete sürüklerlerdi” cümlesi ile özetleyerek bir hayali çürütmüştür.

Esirlerin nakli sırasında başlayan askeri otoritenin kaybı, nakil sırasında çekilen eziyetler, özellikle sivil esirlerin durumunu, firar yollarında yardım edenleri ve suiistimal edenleri de hiç çekinmeden anlatmıştır.

Sarıkamış'tan sonra “savaş sonrası travması” o kadar büyük olmuştur ki, dönenler hiç konuşmadığı gibi çok az subay anılarını tutmuştur. Bazı anılara Ruslar tarafından el konulmuş, bazı anıları yazanlar hayatını yitirdiği için yerine ulaşmamış, bazı anılar tutanlar tarafından tekrar okumaya bile cesaret edemedikleri için sandıklarda torunlara kalmıştır. Kimi Sarıkamış anılarının halen sahaflarda keşfedilmeyi bekliyor olması bana utanç verdiği için, Ziya Bey'in torunlarına ve anıları günümüz yazısına çeviren Rahmetli Sami Önal'a minnet ve teşekkürlerimi sunuyorum. 11.09.2019

Prof. Dr. Bingür SÖNMEZ
Sarıkamış Dayanışma Grubu Kurucu Başkanı

Dizin

A

- Ahmet Fevzi Paşa 18, 29, 30, 85,
100
Alakilise 73, 74, 77, 78, 79, 80, 83,
89
Ali Kemal 7, 245, 246, 247
Allahüekber Dağları 149, 150
Almanlar 24, 136, 153, 189, 191,
197, 200, 205, 209, 210
Aras Vadisi 60
Avusturyalılar 189, 191, 196, 207
Azerbaycan 14, 227, 235, 309, 310,
314

B

- Bakü 8, 153, 168, 170, 269, 294, 299,
300, 301, 303, 308, 311, 312,
313, 314
Bardız 103, 115, 116, 120, 151
Batum 8, 207, 312, 313
Bişkek 7, 8, 259, 260, 264, 279
Bolşevikler 203, 209, 210, 217, 235,
254, 277, 285, 287, 291, 293,
302, 307, 314
Brest-Litovsk Antlaşması 205, 209,
269
Bronsart Paşa 95
Büyük Millet Meclisi Hükümeti
317, 319

C

- Çargrat (İstanbul) 199
Çelyabinsk 179
Çerkesköyü 122, 127, 132, 133, 152
Çiftmemeler Tepesi 123, 128, 139,
151
Çin 218, 233, 234, 235, 238, 242,
245, 246, 247, 249, 251, 252,
254, 255, 256, 270, 280, 282

D

- Denikin 205

- Deveboynu 37, 38, 65, 97, 98, 146,
315
Dursunoğlu Cevat 314

E

- Ekrek 106, 107, 108
Enver Paşa 5, 94, 95, 115, 122, 133,
136, 144, 145, 146, 147, 149,
151, 155, 165, 295
Erzurum 5, 8, 11, 15, 16, 22, 25, 32,
33, 34, 37, 38, 39, 40, 42, 43,
49, 58, 61, 94, 96, 163, 166,
198, 228, 242, 243, 250, 304,
314, 315, 316, 317, 319

F

- Feldman Bey 95

G

- Galatalı Şevket Bey 46

H

- Hafız Hakkı Bey 94
Hasan İzzet Paşa 27, 28, 29, 30, 31,
33, 34, 35, 36, 37, 58, 65, 95,
97, 99, 100, 144, 145, 146,
147, 325
Hasankale 43, 44, 45, 46, 48, 49,
57, 84
Haysiyet Divanı 6, 202, 203
Hazar Denizi 14, 235, 252, 294, 299
Horumdüzü 96, 97, 148

I

- İhsan Paşa 9, 11, 95, 130, 131, 172
İli nehri 256
İrbit 6, 170, 172, 176, 179
İttihat ve Terakki Cemiyeti 7, 247,
262

K

- Kars 4, 6, 13, 16, 93, 94, 144, 165,
166, 167, 168, 174, 180, 181,
261, 319

Kâzım Karabekir Paşa 16, 314, 317,
318, 319
Kerenski Hükûmeti 203
Kırgızlar 7, 14, 226, 229, 235, 237,
238, 252, 254, 258, 275, 280
Kızılay Cemiyeti 196
Kızılhaç 163, 170, 171, 195, 204,
206, 207, 208, 209
Kızılkilise 115, 140
Koşak 205
Koşa 97, 98, 99, 103, 112
Köprüköy 5, 9, 20, 21, 54, 58, 61, 62,
64, 65, 67, 110, 126, 166
Kötek 125
Krasnoyarsk 6, 13, 170, 179, 180,
182, 183, 184, 188, 196, 198,
202, 203, 204, 205, 207, 212,
213, 214, 220, 260, 269, 281

M

Macarlar 189, 191, 196
Mahaçkale 168
Mehmet Emin 8, 285, 293, 294,
301, 314
Mıcingert 125
Minevert 87, 88, 90, 93, 100, 112,
113
Mustafa Suphi 301, 302, 303, 310,
311
Mustafa Kemal Paşa 319

N

Narman 13, 97, 98, 106, 109
Novosibirsk 209
Novonikolayevski 212, 224
Novonikolevski 211, 223

P

Palandöken 29, 30

R

Rostov 168

S

Samara 6, 168, 169, 170, 171, 172

Semerkant 8, 14, 296, 297
Semipalatinsk 13, 223, 224, 225,
226, 228, 233, 234, 235, 240,
242, 248
Sibirya 6, 13, 14, 134, 158, 172, 174,
179, 183, 184, 185, 186, 187,
188, 207, 209, 210, 217, 226,
227, 235, 258, 260, 269, 281,
282, 299
Şamî Damolla 7, 8, 230, 231, 232,
233, 234, 235, 238, 239, 240,
241, 242, 243, 244, 245, 247,
248, 249, 251, 255, 256, 258,
262, 293

T

Tarancı 254
Taşkent 8, 14, 230, 235, 248, 250,
258, 260, 269, 270, 276, 277,
281, 282, 283, 284, 285, 286,
287, 288, 289, 290, 291, 292,
293, 294, 295, 296, 297, 298,
303, 311
Tatarlar 13, 176, 177, 205, 214, 215,
216, 217, 218, 219, 220, 226,
234, 250, 281, 291
Tiflis 13, 163, 168, 312
Tomsk 6, 7, 184, 212, 214, 220, 291
Trabzon 15, 33, 228, 298, 313, 314
Türkmenistan 14, 235, 294, 297

V

Vladivostok 209, 210
Voyenni Gorodok 6, 182, 188, 192,
193
Voyenni Gorodok Esirler Garnizonu
6, 182
Vrangel 205

Y

Yarbay Şerif Bey 172
Yenisey Nehri 182, 186